

Nr 581

Av herr **Helén** och fru **Nettelbrandt**, *angående de statliga myndigheternas prövning av skolbyggnadsärenden, m. m.*

(Lika lydande med motion nr 477 i Första kammaren)

Behovet av byggnader för det allmänna skolväsendet har under lång tid inte kunnat tillgodoses i önskvärd utsträckning. Därför finnes f. n. ett uppdämt behov av skolbyggnader. Men därjämte ställer grundskolans genomförande ökade krav på investeringar för uppförande av skollokaler. Den nya skolans införande medför ökade anspråk på lokaler på grund av ett större elevantal men också genom beslutet om ett lägre antal elever i klasserna. En utjämnande faktor är dock den omständigheten att årskullarnas storlek minskar under 60-talet. Det bör även uppmärksammas, att många äldre skolor behöver ombyggas för att fylla den nya skolans krav på lämplig arbetsmiljö.

Om man skall undvika onödiga och felaktiga investeringar på skolbyggnadsområdet krävs en mycket omsorgsfull planering. Bl. a. måste utbildningsbehovet inom kommunerna noga kartläggas innan man tar ställning i skolbyggnadsfrågorna. Vid detta stadium är det viktigt att ta hänsyn till sådana faktorer som befolkningsutvecklingen på lång sikt, näringslivets lokalisering, behovet av personal med varierande utbildning, grannkommunernas egen planering etc. Lokalbehovsprövningen måste med andra ord gälla det samlade utbildningsbehovet och därför sättas in i ett vidare sammanhang än vad nu ofta sker. Det är också viktigt att skolplaneringen får ingå som en integrerande del av samhällsplaneringen i övrigt.

Skolplaneringen är således i mycket hög grad en ekonomisk fråga, men den avgör också i stor utsträckning de pedagogiska förutsättningarna för skolans arbete. Vid planeringen måste därför beaktas att skolanläggningen verkligen motsvarar de krav som man från pedagogisk och arbetsmässig synpunkt måste ha rätt att ställa. Den nya skolans organisation och arbetssätt måste med andra ord få göra sig gällande vid skolplaneringen.

Vi anser att byggandet av skolpaviljonger i många fall är den lämpligaste formen för att fylla kommunernas behov av skollokaler, framför allt i samhällsdelar som man räknar med skall undergå snabba befolkningsförändringar. En flexibel enplansskola är, särskilt när det gäller låg- och mellanstadiet, även från pedagogisk synpunkt en god lösning av lokalproblemet. Byggandet av skolpaviljonger innebär också att man jämfört med det konventionella skolbyggandet avsevärt kan öka antalet skollokaler inom en given investeringsram. Vi förutsätter att utvecklingen mot enklare enplansbyggnader för skolbruk fortsätter.

Vi vill i detta sammanhang också något beröra frågan om byggandet av paviljongskolor ur en annan synpunkt. I Kungl. Maj:ts proposition angående reformering av den obligatoriska skolan, 1962, anmäldes att Kungl. Maj:t för erhållande av bättre underlag för bedömning av frågan om i vilken utsträckning och på vilket sätt statsmakterna bör främja en övergång från s. k. permanenta till provisoriska lokaler uppdragit åt statskontoret att i samråd med skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning utreda den tekniska och ekonomiska utvecklingen på området samt relationen mellan kostnaden för olika slag av skollokaler, statsbidragsinnehåll, utformning m. m. Av de förslag, som avlämnats av statskontoret och de båda överstyrelserna, framgår att dessa myndigheter, å ena sidan statskontoret och å andra sidan de båda överstyrelserna, ser avsevärt olika på detta problem.

Utan att ta ställning i detalj synes det oss dock från skolans synpunkt väsentligt att statskontorets förslag ej lägges till underlag för förslag i denna fråga och att ingen minskad stimulans till kommunernas paviljongbyggnad kommer i fråga.

I motion vid 1962 års riksdag (I: 602 och II: 729) framhölls bl. a. att ett intensivare, effektivare och rationellare skolbyggnad är en förutsättning för att det skall bli möjligt att icke blott nödortfött täcka lokalbehovet, utan även åstadkomma en pedagogiskt fullvärdig skola med klassavdelningar av hanterlig storlek. Motionärerna poängterade att man snarast behövde komma bort ifrån det byråkratiska "kineseri", som nuvarande författningar och anvisningar på skolbyggnadsområdet tvingar till. Nödvändigheten av att ett skolbyggnadsärende gör en vandring i flera omgångar mellan kommun och de centrala instanserna ifrågasattes, och motionen utmynnade i ett yrkande att förenklade bestämmelser och anvisningar skyndsamt måtte utarbetas och utfärdas i vad avser de statliga myndigheternas prövning av skolbyggnadsärenden.

I särskilda utskottets utlåtande nr 1/1962 anslöt sig utskottet till motionärernas yrkande och föreslog att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om att det i samband med pågående och planerat utredningsarbete rörande skilda problem inom skolbyggnadsverksamheten undersöks huruvida och i vilken mån det är möjligt att också åstadkomma förenklningar i den administrativa handläggningen av skolbyggnadsärenden. Detta blev också riksdagens beslut.

Denna riksdagens begäran bör snarast effektueras. Vi anser att beslutanderätten när det gäller byggandet av skolpaviljonger med fördel kan överföras till länskolnämnderna även om detta kommer att innebära krav på att byggnadsteknisk expertis ställs till nämndernas förfogande. Förslaget kan genomföras om exempelvis SÖ tilldelar länskolnämnderna medel enligt ett kvoteringsystem, varvid en viss del av kvoten innehålls av SÖ i reserv för central fördelning. Ett annat alternativ vore att länskolnämnderna avgjorde sakprövade ärenden och sedan rangordnade sina framställningar och överlämnade dessa till SÖ för slutlig fördelning av medlem mellan resp. län.

2. Skolenheternas storlek

För närvarande har många skolenheter en mycket stor omfattning, det finnes skolenheter med betydligt över 2 000 elever. Erfarenheterna av dessa stora enheter är ej de bästa, det är önskvärt att man söker begränsa enheterna till en lämplig storlek.

Vilken storlek på en skolenhet är då den mest ideala? Frågan är svår att besvara, och någon ingående utredning av detta betydelsefulla problem har ej genomförts. Man kan emellertid uppställa vissa krav på skolans optimala storlek. Ett par av dessa är följande.

Skolenheten skall ej vara större än att dess personal får karaktären av ett väl avvägt arbetslag. Antalet lärare bör ej vara större än att skolans rektor väl känner dem. Antalet elever bör ej vara större än att rektor och lärare kan ha en förhållandevis god kännedom om de allra flesta eleverna. Rektor bör även ha möjlighet att skaffa sig en god överblick över *hela* arbetet inom skolan och ha möjlighet att befordra samarbetet mellan lärarna. Skolanläggningen bör inte vara större än att han även bör ha möjlighet att hålla kontakt med skolans alla delar, stimulera arbetet och verka för att skolan blir en effektiv, lugnt och väl arbetande *enhet*.

Å andra sidan kan skolenheten ej göras för liten. Den bör ha en sådan storlek att specialsalar blir väl använda. För att underlätta detta kan det ibland vara lämpligt att två närbelägna skolenheter gemensamt använder vissa specialsalar. Detta bör föredragas framför alternativet att slå tillsammans de båda enheterna om enheten därvid blir så stor att den ej följer den förra principen. Enligt en vedertagen uppfattning bör inte en enhet omfatta mer än 30 eller 35 avdelningar. En sådan storlek synes vara väl förenlig med ovan angivna principer. Det skulle ge en skola med upp till 1 000 elever.

3. Vissa särskilda lokalbehov

Ett av de ledande motiven för arbetet vid utformningen av grundskolan såväl som påbyggnadsskolorna har varit strävan att ge alla ungdomar lika chanser till utbildning. Bostadsortens läge i förhållande till skolan, föräldrarnas ekonomiska villkor och elevens hemmiljö i övrigt skall ej få inverka på pojkens eller flickans möjlighet och rätt till undervisning. Alla skall ha samma chans.

Om dessa principer skall förverkligas fordras emellertid att vissa åtgärder vidtages för att faktiskt föreliggande olikheter i görligaste mån skall utjämnas. Härvid bör skolan ges möjligheter och resurser att lämna den önskade hjälpen. Många elever når ej de resultat med skolarbetet som deras ambition, vilja och anlag ger förutsättningar för. Detta beror i en del fall på en ur denna synpunkt mindre tillfredsställande hemmiljö. Orsaken kan vara trångboddhet, föräldrarnas bortovaro från hemmet, schismer mellan föräldrarna eller andra orosalstrande förhållanden.

I de fall då studiemiljön i hemmet ej är tillfredsställande bör skolan i görligaste mån avhjälpa dessa olägenheter. Härför behövs lokaler och arbetskraft. Vid plane-

ringen av skolorna bör *särskilda studierum*, helst i anslutning till skolbiblioteket, inrättas för dessa elevgrupper. Dessutom bör ett tillräckligt antal *lärartimmar utanför schemat* ställas till varje skolas förfogande för att lärarna skall kunna lämna dessa elever erforderlig handledning och hjälp med studierna. Studierummen bör kunna komma till god användning även under elevernas håltimmar och under den tid då de dagligen resande eleverna väntar på sin avresa.

I anslutning till den översyn vi nedan begär av dessa frågor bör även lärarnas behov av utrymme inom skolan tagas upp till behandling.

Speciella mindre lärarrum behövs bl. a. för att möjliggöra ostörda överläggningar mellan lärarna och målsmännen i rådgivningsfrågor. Det är önskvärt att sådan kontakt mellan hem och skola upprätthålles inom den nya skolan i väsentligt större utsträckning än vad som tidigare var fallet.

På grund av den nya skolans konstruktion måste vissa lärare speciellt på högstadiet räkna med väsentligt fler håltimmar än tidigare. Dessa timmar borde kunna användas för lektionsförberedelser och rättning av skrivningar o. d. Detta arbete kan ej effektivt och ostört utföras i lärarnas samlingsal.

4. *Undervisningshjälpmedel*

Vid genomförandet av den nya skolan har en av målsättningarna varit att ge eleverna undervisning efter deras skilda studieförutsättningar. Denna individualisering av undervisningen underlättas i hög grad om lärarna ges sådana arbetsförhållanden och sådana tekniska förutsättningar som främjar en dylik inriktning av undervisningen. De moderna pedagogiska hjälpmedlen kommer därvid att spela en väsentlig roll.

Vid försöksverksamhetens upphörande förra året ersattes försökskostnadsbidraget med pedagogiskt stimulansbidrag. Detta bidrag skulle utgå för att täcka de kommunala kostnaderna i samband med hjälpmedelsreformens genomförande. Skolberedningen framhöll, när den lade fram förslaget om pedagogiska stimulansbidrag, att trots att man inte ville foga detaljerade villkor vid bidraget så måste det ligga i själva stimulanssyftet att vissa garantier skapades för att bidraget verkligen användes för en pedagogisk upprustning. Beredningen förutsatte att reglerna för utbetalning av bidraget utformas så att länskolnämnderna ålägges att följa utvecklingen i fråga om skolornas utrustning med rikligare och bättre hjälpmedel av skilda slag.

Departementschefen anslöt sig i propositionen angående reformering av den obligatoriska skolan till förslaget om pedagogiskt stimulansbidrag, som han ansåg kraftigt skulle stimulera även till upprustning av äldre lokalers inredning och apparatutrustning. Huvuddelen av stimulansbidraget, det allmänna, pedagogiska utrustningsbidraget, utgår med 25 kr. per elev i grundskolan. I propositionen ansåg departementschefen det varken lämpligt eller möjligt att föreskriva att kommunerna skulle använda de medel, som de genom detta bidrag erhåller till preciserade

ändamål. Han förutsatte dock att om kommunerna erhöll ett bidrag, som karakteriserades som stimulans till anskaffning av pedagogiska hjälpmedel, så skulle de också komma att använda medlen i sådant syfte. Länsskolnämndernas skyldighet att uppmärksamt följa utvecklingen på detta område underströks också. Riksdagens beslut anslöt sig till dessa uttalanden.

Ovannämnda principer har i allmänhet följts. Vi vill dock understryka nödvändigheten av att länsskolnämnderna noga vakar över användningen av det allmänna, pedagogiska utrustningsbidraget. Tendenser till att minska tidigare utgående kommunala medel till pedagogiska hjälpmedel, när stimulansbidraget erhålls, har inte saknats.

Den önskvärda individualiseringen av undervisningen kan i hög grad främjas genom en ökad användning av moderna hjälpmedel i skolan. När skolan genom det pedagogiska stimulansbidraget och på annat sätt fått möjlighet att genomföra en upprustning av undervisningshjälpmedlen, är det också nödvändigt att man skapar förutsättningar för att hjälpmedlen kommer till en så omfattande och riktig användning som möjligt. Lärarnas möjligheter att överblicka tillgängliga hjälpmedel är för närvarande begränsade. Det måste fästas stor vikt vid att lärarna kan få effektiv upplysning om hjälpmedlen och få tillfälle att lära sig deras metodik och teknik. Läraren måste således känna hjälpmedlen för att kunna planera sitt arbete på bästa sätt, men han måste också ha möjlighet att utan alltför stor tidsutdräkt kunna få fram de hjälpmedel som finns i hans egen skola eller på annat håll. Tidigare skedde presentationen av hjälpmedlen huvudsakligen genom kataloger och broschyrer, genom recensioner i pressen och genom utställningar. Det fanns dock endast mycket sällan möjligheter för varje enskild lärare att ha tillgång till och överblick över ett fullständigt material av denna art. Den allsidiga kännedom om hjälpmedlen, som behövs för en omedelbar användning av dem i undervisningen, har därför ofta saknats.

För närvarande pågår en utveckling även på detta område. Förlagen intresserar sig mer än hittills för tekniska hjälpmedel. AV-centraler i kommunal eller interkommunal regi är under utbyggnad. Statliga hjälpmedelscentraler i länen och centralt för riket är under utbyggnad. Radioutredningen har att ta ställning till önskemål om en större anpassning till kursplanerna för skolradio och skol-TV.

I ett utbyggt skede kommer detta att medverka till att den enskilde lärarens informationer om tillgängliga hjälpmedel avsevärt ökar. Innan denna situation inträder, behöves emellertid ett system som kan komma till användning i den dagliga undervisningen. Skolberedningen rekommenderade att hjälpmedelsförteckningar skulle upprättas lokalt och centralt. Sådana förekommer givetvis på ett flertal skolor redan nu. Vi vill emellertid föreslå, att skolöverstyrelsen får i uppdrag att göra en översyn av denna fråga med målsättning att åstadkomma en lösning som bättre än hittills ger läraren en allsidig överblick av vad som kan erbjudas av hjälpmedel i den egna skolan, i de kommunala AV-centralerna samt i läns- och rikscentralerna.

Ett system som skulle kunna komma till användning är ämnes- och stadiesvis ordnade kartotek över de hjälpmedel som står till lärarnas förfogande. På samma sätt som exempelvis Bibliotekstjänst för närvarande tillhandahåller index över bl. a. tidningsartiklar och litteratur, så borde man centralt kunna tillhandahålla bibliotekskort över tillgängligt material för varje ämnesområde och stadium. Kortet förses med uppgifter om vilka hjälpmedel som finns att tillgå på riks- och länscentralerna och kompletteras i den enskilda kommunen med lokala uppgifter. Med ett sådant kartotek skulle exempelvis läraren så sent som dagen före en lektion kunna gå till kartoteket, slå upp sitt ämnesområde och göra en beställning av den materiel han behöver för lektionen i fråga.

5. Materiel till statliga allmänna gymnasier

När elevernas inskrivnings- och terminsavgifter vid läroverken borttogs föreskrevs att staten och kommunerna skulle ikläda sig skyldigheter att bestrida de kostnader som tidigare täckts av avgifterna. Bl. a. skulle kommunen bestrida alla kostnader för lokalernas uppvärmning och staten alla med undervisningen förknippade direkta driftkostnader däribland kostnaderna för undervisningsmateriel vid läroverken. Tidigare bestreds dessa senare kostnader av en särskild kassa vid läroverken benämnd "Biblioteks- och materielkassan". Dennes inkomster var i huvudsak terminsavgifter, i många fall 30 kr. per fullt betalande elev och år samt dessutom inkomster från uthyrning av skolans lokaler. Kassan skulle bestrida kostnaderna för undervisningens drift, och då framför allt delposterna: a) vissa driftkostnader på rektorexpeditionen, b) bokinköp för skolans bibliotek samt c) inköp och underhåll av undervisningsmateriel.

Numera bestrides dessa utgifter från anslaget "Statliga allmänna gymnasier m. m.: Omkostnader" där punkt 6 upptar posten "Bibliotek och materiel". Anslagsposten är för närvarande maximerad till 36 kr. per elev. I statsverkspropositionen föreslås beloppet uppräknat till 38 kr. per elev.

De medel som sålunda ställs till de statliga allmänna gymnasiernas förfogande är, om man tar hänsyn till penningvärdeutvecklingen och omsättningsskattens införande i stort sett samma belopp som före elevavgifternas borttagande. Under tiden har de egentliga driftkostnaderna ökat väsentligt bl. a. genom att beloppet utgår utan hänsyn till att kostnaderna för gymnasieeleverna i detta hänseende är större än för realskoleeleverna samtidigt som gymnasierna expanderar och realskolan krymper.

Den ovan under a) angivna delposten upptar bl. a. kostnader för blanketter och annan skrivmateriel för expeditionen, för lärarnas behov av stenciler o. d., för inköp och underhåll av skrivmaskiner och dupliceringsapparater, för telefon, annonser och porton, för tryckning av scheman m. m. Alla dessa utgifter har stigit högst väsentligt under senare år och i vissa fall fördubblats eller mera, sålunda har tryckningskostnaderna stigit i synnerligen hög grad.

De utgifter som upptages i delposterna a) och b) är av sådan natur att de *måste* bestridas. De har under senare år tagit allt större del av hela anslaget, så att endast en obetydlighet återstår till delposten c). Men även denna innehåller utgifter som måste bestridas, kostnader för undervisningsmaterielens underhåll och anskaffning av driftmateriel för de särskilda ämnena, t. ex. kemikalier för kemien m. m. Den summa som sedan återstår för inköp av ny undervisningsmateriel blir oftast rätt obetydlig.

Det är inte rationellt att driva undervisningen på sådant sätt som nu måste ske vid våra läroverk. I dyrbara byggnader måste lärare meddela undervisning med föråldrad och mindervärdig undervisningsmateriel eller i värsta fall utan undervisningsmateriel.

Det är en angelägenhet av största betydelse att det under senaste åren uppdämda behovet av medel för inköp av undervisningsmateriel för de statliga allmänna gymnasierna snarast tillgodoses. Under denna tid har undervisningen tillförts nya, effektiva och ändamålsenliga undervisningsmetoder, som dock ofta kräver en dyrbar utrustning. Dessa metoder kan ofta inte utnyttjas då de statliga allmänna gymnasierna saknar medel för anskaffning och underhåll av erforderlig apparatur.

Under hänvisning till vad vi här anfört hemställes,

att riksdagen måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala angelägenheten av att Kungl. Maj:t snarast möjligt vidtar åtgärder för utfärdandet av förenklade bestämmelser och anvisningar i fråga om de statliga myndigheternas prövning av skolbyggnadsärenden och att därvid sakprövningen av statsbidrag till skolpaviljonger förlägges till länskolnämnderna,
2. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala sin anslutning till vad i motionen föreslagits om skolenheternas lämpliga storlek och behovet av vissa specialutrymmen i skolorna,
3. i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att åtgärder snarast vidtages för att utarbeta ett kartotek över aktuella undervisningshjälpmedel enligt i motionen angivna principer,
4. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att frågan om inköp av utrustning till de statliga gymnasierna blir föremål för en snabb översyn och att förslag i detta ärende förelägges 1964 års riksdag.

Stockholm den 26 januari 1963

Gunnar Helén

Cecilia Nettelbrandt